

УДК 335.233:37.035.7

Р.В. Ваврик,
кандидат педагогічних наук, професор
(Львівський інститут сухопутних військ)

ОЦІНЮВАННЯ ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито основи методики оцінювання теоретико-педагогічної готовності до педагогічної діяльності за допомогою окремого оцінювання аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь для виявлення високого, достатньо високого, середнього, низького або початкового рівня розвитку вмінь військового викладача.

Вивчення педагогічної діяльності військових викладачів, зокрема, загальновійськових дисциплін показує, що вони недостатньо підготовлені до розв'язання навчально-виховних завдань у військово-педагогічному процесі. Значна частина науково-педагогічних працівників (НПП) загальновійськових дисциплін, особливо молодих, не використовує досягнення педагогічної науки у своїй практичній діяльності, не вміє науково аналізувати й давати об'єктивну оцінку новим педагогічним технологіям, інноваціям у педагогічній науці, досвіду викладачів-новаторів, особистого досвіду. Нині практично немає методики оцінювання рівня їхньої теоретико-педагогічної готовності до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Атестаційна картка військовослужбовця, в якій міститься оцінка його різнобічних якостей, необґрунтована і не має вироблених критеріїв оцінювання, часто виконується навімання, а також не підходить до НПП [1: 209-210].

Проблеми й певні аспекти оцінювання професійної готовності фахівця розкриваються в працях В.О. Бондаренка, В.З. Брожика, П.М. Городова, Ю.Д. Граніна, С.О. Кубіцького, Б.К. Морозникова та ін. [2; 3; 4; 5; 6; 7], в яких знайшли своє відображення напрями загальної теорії оцінювання. Так, у праці В.З. Брожика [3] розкрито сутність оцінки, а також органічний зв'язок поняття "оцінка" з поняттям "цінність" і "пізнання". А на думку П.М. Городова, оцінка розглядається як: а) фактор формування особистості; б) показник відповідності досягнутого рівня виховання поставленим цілям; в) засіб оптимізації педагогічного впливу [4: 144]. В.О. Бондаренко розкривав сутність і функції оцінки, її місце та роль у діяльності офіцера, виходячи з того, що найбільш суттєвим матеріальним аналогом оцінки, схожим з нею за структурою й за процесом виконання, є вимірювання [2]. Він указував, що "оцінка – це процес і результат відображення одних явищ дійсності шляхом зіставлення, порівняння їх уявлених образів з іншими, засвоєними на практиці та з тими явищами, які сформувалися у свідомості. В оцінці відображається співвідношення, зв'язок декількох явищ, процесів. Якісна і кількісна визначеність одних явищ і процесів використовується в оцінці для вираження цінності, рівня, ступеня, якостей, значимості інших явищ, процесів" [2: 6]. Б.К. Морозников пояснював оцінку як ставлення суб'єкта до об'єкта, внаслідок якого відбувається процес порівняння з іншими об'єктами на підставі його пізнання й можливого вибору цього об'єкта в якості засобу потреби, що задоволена [7: 10].

Аналіз свідчить, що термін "оцінка" використовують усі дослідники проблеми оцінювання професійної готовності, проте в їх роботах він має досить обмежене смислове навантаження. Водночас є науковці, які розглядають оцінку як одну із функцій контролю, інші – як одну з базових операцій, яку виконують керівники, треті – виділяють її в окрему управлінську функцію, четверті бачать у ній синонім слова "вимірювання" тощо. Однак реальний процес оцінювання рівня теоретико-педагогічної готовності як складової професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності є змістовним і багатограним. Нині він залишається невисвітленим.

Мета статті – розкрити методику оцінювання теоретико-педагогічної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у ВВНЗ.

Досвід практичної діяльності свідчить, що оцінювання професійної готовності – це завжди порівняння, хоча не кожне порівняння є оцінкою. Порівняння є можливим при дотриманні щонайменше, двох вимог. Порівнюватися повинні реальні предмети або явища, а для цього необхідно пізнати реальну величину рівня професійної готовності НПП до педагогічної діяльності, тобто відобразити її в певних поняттях, а потім порівняти з тим еталоном, який задовольняє потреби суб'єкта, відображені в поняттях.

І.П. Підласий готовність учителя до педагогічної діяльності визначав через "професійний потенціал педагога" і "педагогічний професійний потенціал" [8: 253-256]. Він пояснював: "Професійний потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) – головна характеристика педагога. Це сукупність об'єднаних у систему природних і придбаних якостей, які визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні... Професійний потенціал може бути визначений і як база професійних знань, умінь в єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя, досягати запроєктованих результатів" [8: 253].

У подальшому вчений розкриває його як систему природних і набутих у процесі професійної підготовки якостей:

ППП = Пнеп + Пчзп + Пдсп + Пзпд,

де ППП – професійний потенціал педагога;

Пнеп – незмінна частина потенціалу, обумовлена загальними вродженими здібностями особистості;

Пчзп – частково змінювана (прогресивна) частина потенціалу, зумовлена природними спеціальними здібностями особистості, розвитком їх у процесі професійної підготовки і практичної діяльності;

Пдсп – компонент потенціалу, що додається спеціальною підготовкою у ВНЗ (спеціальний);

Пзпд – частина потенціалу, що здобувається в процесі практичної діяльності педагога [8: 253].

У цьому понятті вчений вбачав системний характер педагогічної майстерності: "Загальна структура поняття "професійний потенціал" досить складна і багатопланова. З однієї сторони, ППП містить у собі співвідношення орієнтації як схильності до педагогічної діяльності та реальної ситуації діяльності. При такому підході підкреслюється значення набутої і природної здатності до занять педагогічною діяльністю. З іншої – ППП відображає ставлення педагога до професійної діяльності. Це значить, що одних лише здібностей, навіть коли вони є, мало для якісного виконання професійних обов'язків. З третьої сторони, він трактується, як можливість виконувати свою працю на рівні вимог, котрі накладаються педагогічною професією, у сполученні з індивідуальним розумінням сутності педагогічного процесу – стилем навчально-виховної діяльності. Нарешті, з четвертої сторони, ППП – це концентрування набутих якостей, тобто система набутих у процесі підготовки знань, умінь, навичок, способів мислення і діяльності" [8: 254]. Водночас дослідник підкреслював, що загальними структурними компонентами ППП є інтелектуальний, мотиваційний, комунікативний, операційний (чи власне професійний), творчий, культурний, гуманістичний, діяльнісний та інші компоненти, які зазвичай виділяються в педагогічних посібниках, повинні розглядатися як загальні умови, в яких здійснюється професійна діяльність педагога [8: 256].

Підходи до вивчення оцінювання професійної готовності передбачають з'ясування вихідних принципів її здійснення. Методологічні принципи оцінювання професійної готовності становлять собою систему загальнонаукових та специфічних правил і ціннісних норм. Серед загальнонаукових принципів найважливішими для оцінювання професійної готовності НПП до педагогічної діяльності є принципи: наукової об'єктивності; конкретно-історичного підходу; єдності теорії та практики; повноти оцінки; системного підходу; адресності; сприйняття оцінки; своєчасності; цінності оцінки та ін. [3: 129-131]. Аксіологічна функція оцінки професійної готовності має за мету з'ясувати цінність як результатів професійно-педагогічної діяльності НПП, так і самого процесу підготовки до неї. У таких випадках значущість, цінність об'єкту оцінки виражається в характеристиках його якісних та кількісних ознак, а також через кількісну й якісну визначеність еквівалента оцінки. Оцінка також виконує регулятивну, індикаторно-інформативну, прогностичну, нормативну й мотиваційну функції [1: 131].

Важливим аспектом розвитку професійної готовності до педагогічної діяльності є визначення (діагностування) наявного її рівня в НПП. У зміст теоретико-педагогічної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності вкладаються його вміння, які, дозволяють йому самостійно й достатньо ефективно вирішувати педагогічні завдання щодо підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ [9: 7-54]. Необхідним для вирішення тих чи інших педагогічних завдань є знання педагогічної теорії, а також можливість та вміння застосовувати її положення на практиці. Теоретико-педагогічна готовність НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності виявляється через педагогічні вміння, яких він набуває, а вміння розкриваються через сукупність методично грамотно побудованих дій (частина з яких може бути автоматизована до навичок), які ґрунтуються на теоретичних знаннях і спрямовані на вирішення педагогічних завдань.

На думку В.О. Міжерікова і М.М. Єрмоленка, "педагогічне завдання є частиною педагогічної дійсності, і поза залежністю від рівня узагальненості педагогічного завдання цикл його розв'язання зводиться до тріади "мислити-діяти-мислити" і збігається з компонентами педагогічної діяльності та відповідними їм вміннями" [10: 65]. Отже, теоретико-педагогічну готовність військового викладача до педагогічної діяльності у ВВНЗ можна визначити та оцінити через відповідну сукупність умінь. Таким чином, теоретико-педагогічна готовність НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у ВВНЗ відображає знання педагогічної та військово-педагогічної теорії, що знаходить своє втілення в вміннях педагогічно мислити, тобто діагностувати й аналізувати педагогічні явища, робити адекватні висновки, прогнозувати результати при відповідному педагогічному впливі, проектувати цілісний процес їх розвитку (зміни), а також аналізувати та оцінювати свою власну діяльність й особистісні якості. Вона синтезує в собі аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння [1: 74-83].

Аналітичні вміння відображають готовність НПП до виконання аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікації та систематизації педагогічних явищ та фактів [1: 74-76]. Прогностичні вміння НПП до педагогічної діяльності пов'язані з чітким усвідомленням мети й кінцевих результатів своєї діяльності. Педагогічне прогнозування вимагає від викладача оволодіння такими прогностичними методами, як моделювання, висування гіпотез, уявний експеримент, екстраполявання та ін. [1: 76-79]. Проєктивні вміння виявляються в матеріалізації результатів педагогічного прогнозування в конкретних планах навчання й виховання. Розробка проєкту освітньо-виховної роботи з курсантами означає насамперед переклад на педагогічну мову цілей їх навчання і виховання, їхню максимальну конкретизацію й обґрунтування способів їх поетапної реалізації. При цьому важливо передбачити поєднання різних видів діяльності й проведення спеціальних заходів у відповідності до поставлених завдань. Проєктивні вміння поділяються на організаційно-проєктивні та конструктивно-проєктивні вміння [1: 79-81]. Рефлексивні вміння НПП полягають в аналізі й оцінці власної педагогічної діяльності, своїх особистісних якостей, дій і вчинків, а також того, як його сприймають та оцінюють курсанти, колеги і командири.

Розроблена методика включає окреме оцінювання аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь. Нами визначені критерії рівня розвитку конкретних педагогічних умінь та ступінь їх розвитку й сформованості, який виявляється в розв'язанні НПП різноманітних педагогічних завдань у ході здійснення навчально-виховного процесу у ВВНЗ [1: 151-152].

Для розроблення методики оцінювання рівня теоретико-педагогічної готовності нами використана інтервальна шкала. У цьому випадку кожний наступний варіант відповіді наділяється значенням "вище" (або "нижче"), "більш" (або "менш") і т.д. Але ми передбачили та обґрунтували, що інтервал між варіантами

відповідей наближається до рівного значення. Він становить 2 бали, щоб чіткіше показати відмінність, тому кожному варіанту відповіді на порядок нижче відповідає й кількість балів, яка менша від попереднього на 2 бали. У нашій методиці різним твердженням про рівень розвитку вмінь і здатностей педагога відповідає наступна кількість балів: високий – 10 балів; достатньо високий – 8 балів; середній – 6 балів; низький – 4 бали; дуже низький (початковий) – 2 бали.

Рівень розвитку будь-якого вміння НПП оцінюється як: 1) високий, коли воно досягло найвищого рівня свого розвитку, тобто повної досконалості в його професійно-педагогічній діяльності (проведенні всіх форм навчальних занять і вирішенні всіх педагогічних занять); 2) достатньо високий, коли воно добре розвинено, є стійким та ефективним в його професійно-педагогічній діяльності; 3) середній, коли воно розвинено помірно, але загалом є не дуже ефективним; 4) низький, коли воно розвинено слабо, є ще недосконалим, невиразним; 5) дуже низький, коли його розвиток знаходиться на дуже низькому рівні, тобто воно зароджується, є примітивним, початковим, малоефективним в його професійно-педагогічній діяльності [1: 253-258]. На основі загальної суми балів аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь визначається коефіцієнт теоретико-педагогічної готовності НПП до педагогічної діяльності – число, яке виражає рівень розвитку цих умінь.

Коефіцієнт теоретико-педагогічної готовності НПП до педагогічної діяльності (K_{mn2}) є середньоарифметичним суми потенціалів аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь, тобто:

$$K_{mn2} = \frac{Pa_u + Pn_{2u} + Pn_{eu} + Pr_u}{4}, \quad (1)$$

де Pa_u – потенціал аналітичних умінь; Pn_{2u} – потенціал прогностичних умінь; Pn_{eu} – потенціал проєктивних умінь; Pr_u – потенціал рефлексивних умінь.

При визначенні коефіцієнта будь-якого виду готовності до педагогічної діяльності, а саме – теоретико-педагогічної, практично-педагогічної, військово-спеціальної, фізичної, моральної та психологічної враховується вагомість кожного вміння та здатності. Для цього враховується вся сукупність умінь і здатностей, яка визначає цілісну професійну готовність НПП загальновійськових дисциплін до цієї діяльності [1: 242-265]. У нашій цілісній методиці така сукупність становить 300 вмінь і здатностей, у тому числі кількість умінь, які відображають теоретико-педагогічну готовність, становлять 80, практично-педагогічну готовність – 130, військово-спеціальну готовність – 30, фізичну готовність – 15, моральну і психологічну – 45.

Тоді загалом коефіцієнт будь-якого виду готовності до педагогічної діяльності (K_2) знаходиться у межах (2):

$$K_2 = \frac{Q_{\min}}{m} \div \frac{Q_{\max}}{m}, \quad (2)$$

де Q_{\min} – це мінімально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного вміння (здатності) буде оцінено як "дуже низький (початковий)"; оскільки цьому рівню відповідає 2 бали, то $Q_{\min} = 2 \cdot N$ (N – кількість умінь або здатностей у конкретній методиці); Q_{\max} – це максимально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного вміння (здатності) буде оцінено як "високий"; оскільки цьому рівню відповідає максимальна кількість балів – 10, то $Q_{\max} = 10 \cdot N$ (N – загальна кількість умінь (здатностей) відповідно до методики оцінювання певного виду готовності до педагогічної діяльності); m – це загальна кількість умінь і здатностей, яка відображає цілісну професійну готовність до педагогічної діяльності. У нашій методиці $m = 300$ [1: 277-298].

Коефіцієнт теоретико-педагогічної готовності (K_{mn2}) НПП до педагогічної діяльності – це число, яке відображає рівень розвитку всієї сукупності аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь, а також їх вагомість у цілісній професійній готовності до педагогічної діяльності. Виходячи з розробленої методики оцінювання рівня теоретико-педагогічної готовності НПП, K_{mn2} обчислюється за формулою 2. Він знаходиться у межах $160 / 300 \div 800 / 300$, тобто $0,53 \leq K_{mn2} \leq 2,76$. При цьому рівень теоретико-педагогічної готовності НПП буде: дуже низьким (початковим) при $0,530 \leq K_{mn2} \leq 0,958$; низьким при $0,959 \leq K_{mn2} \leq 1,486$; середнім при $1,487 \leq K_{mn2} \leq 1,914$; достатньо високим при $1,915 \leq K_{mn2} \leq 2,342$; високим при $2,343 \leq K_{mn2} \leq 2,76$.

Отже, для практичного оцінювання теоретико-педагогічної готовності НПП до педагогічної діяльності у ВВНЗ, нами розроблена відповідна методика, яка включає окреме оцінювання аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь. Сутність оцінювання полягає у виявленні високого, достатньо високого, середнього, низького або дуже низького (початкового) рівня розвитку в НПП відповідних окремих умінь, що з практичної точки зору дає можливість розробити заходи для цілеспрямованого професійного розвитку НПП загальновійськових дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ваврик Р.В. Развитие профессиональной готовности преподавателей общевойсковых дисциплин до педагогической деятельности у вышших военных учебных заведений: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Национальная академия обороны Украины. – К., 2005. – 328 с.
2. Бондаренко В.А. Оценка, ее место и роль в деятельности офицера. – М.: ВПА, 1987. – 39 с.
3. Брожик В. Марксистская теория оценки: Пер. со словац. / Общ. ред. и послесл. Ю.Н. Солодухина. – М.: Прогресс, 1982. – 261 с.
4. Городов П.Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе. – М.: ВПА, 1983. – 182 с.
5. Гранин Ю.Д. О гносеологическом содержании понятия "оценка" // Вопросы философии. – 1987. – № 6. – С. 63.

6. Кубицький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2002. – 208 с.
7. Морозников Б.К. Методологические проблемы комплексной оценки военно-технической деятельности: Автореф. дис. ... канд. филос. наук / ВПА. – М., 1984. – 19 с.
8. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Кн. 1. – 576 с.
9. Ваврик Р.В. Теоретична готовність військових викладачів до педагогічної діяльності: Навчально-методичний посібник. – Львів: ЛІВІ, 2004. – 56 с.
10. Мищериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию: Учеб. пособие. – М.: Издат. центр "Академия", 1999. – 298 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.03.2007 р.

Ваврик Р.В. Оценивание теоретико-педагогической готовности военных преподавателей к педагогической деятельности.

Раскрыты основы методики оценивания теоретико-педагогической готовности к педагогической деятельности при помощи отдельного оценивания аналитических, прогностических, проективных и рефлексивных умений для выявления высокого, достаточного, среднего, низкого или начального уровня развития умений военного преподавателя.

Vavryk R.V. The evaluation of military teacher's theoretical and pedagogical readiness to pedagogical activity.

The foundations of methodology of evaluating of theoretical and pedagogical readiness to pedagogical activity by the separate evaluation of analytic, prediction, project and reflection abilities for an exposing high, enough high, middle, low or elementary level of military teacher's abilities development are defined in the article.